

Vitéz Ferenc

A próbazuhanástól az „angyali” hálaadásig

Fucskó Miklós Édenkerthelyiség

A verseskötet hivatalosan még forgalomba sem került (2019 decemberében – hosszú várakozás és előkészületek után – 2020-as évszámjelzéssel adta ki Fucskó Miklós négy évtized költői terméséből a tetszetős kiállítású és gazdag lírai anyagot felvonultató könyvet az Orpheusz), szinte még nyomdafrissen volt alkalmam végigolvasni. Hamarosan Botz Domonkos gyors, ám alapos reflexiója is a képernyőre került. „Kötetében a személyes megtapasztalások, életérzések és emberi kapcsolatok teljeseznek ki a szerzőtől megszokott könnyedséggel és könnyörtelen pontossággal megfogalmazva. Mindezen létérzékelések egyszerre kor- és kórképek is, de nyomon követhető benne a szűkebb és tágabb környezetéhez, a világhoz való viszonya, miközben szűkebb pátriájáról sem feledkezik meg verseiben. Műfaji gazdagságát mi sem jelzi jobban, mint hogy az óda, szonett és hagyományos verselés mellett még japán versformákkal is találkozhatunk. Ez utóbbiak is – akárcsak madárléptek a hóban –, apró jelek, reflexiók, üzenetek. Mindezek egy ritka, tiszta versbeszéddel párosulnak” – írja Botz, mintegy „fülszövegszerűen” foglalva össze Fucskó költészetének tematikai és poétikai alapjellemezőit.

A recenzens már a bevezetőjében utal a költő „hosszú hallgatására”, tudniillik, az 1977 és 2017 között született opuszok magukba foglalják az első, 1989-ben kiadott *Próbazuhanás* című kötet verseit is – ez a mostani könyv egyharmadát teszi ki –, de a többi ciklust nem leljük föl, csak nyomaikat a különböző folyóirat-közlésekben és antológiákban. Így az 1990–2017 közötti termésből szemelgető *Próba-idő* vagy az önálló sorozatot képező *Seng Thu Chek átváltozásai (1991–2015)* című, önálló kötetbe is kíváncsózó anyagot, illetve a haikukat (*Pillanat-rekonstrukciók*) és a legújabb verseket (*Titokszoba, 2012–2017*) most olvashatjuk először együtt. Ebből már azt is sejtheti az olvasó, hogy Fucskó Miklós harminc év verseskötet-csend után lépett ismét a nyilvánosság elé, a dátumok pedig arra utalnak, hogy a kötet anyagát 2017-ben zárta le. Botz a „hazai irodalmi élet napszámosának” nevezte a szerzőt, mert noha időközben portrékönyvet írt Nemere Istvánról, útikönyvet a Dunakanyarról, mesekönyvet *Évország* címmel, szerkesztői és kiadói tevékenysége is számottevő. Az általa alapított Szószabó Stúdió gondozásában például Csontos János, Lukovich Tamás könyveit adta ki, és a Franciaországban élő Ditrói Ákos számos, hazánkban ismeretlen művét népszerűsítette, illetve a többi közt részt vett a Széphalom Könyvműhely alapításában.

(Zárójelben személyes elfogultságomat is szükséges megemlíteni: a debreceni

Egyetemi Élet művészeti szerkesztőjeként a nyolcvanas évek közepén ő publikálta először versemet – később egy rövid ideig én tölthettem be ezt a tehetséggondozó szerepet –, majd a szentendrei *Folyam* című folyóirat versrovatát gondozva, rendszeresen helyet adott költői munkáimnak; s az utóbbi évtizedben kérésre többször küldött verset a *Néző•Pont* számára. Nem beszélve arról a meglepetésről, amely akkor ért, mikor az olvasásban eljutottam a 88. oldalig, ahol is *Mentsége a versírásra* címmel a nekem ajánlott költeménye révén átélt megilletődöttség csalt homályt a szememre. Csupán a záró versszakot idézem: „így hát bünszövetséget alkotunk, / ha másban nem, e versben tettetársak, / ezer vétkemre tekintő penitenciának / elég lesz tán, hogy egy csapat vagyunk”.)

Nem tudom, ki miként olvas verset, találomra üti-e föl a kötetet, úgy szemelget belőle; vagy a címek szerint válogat, a hozzá közel álló témákat, hangulatokat, műfajokat és formákat keresve; esetleg a verseket, akár a Mallarmé-féle értelemben is, a nagybetűs *Könyv* szerves fejezeteiként vagy folyamatként tekinti-e. Ismerve Fucskó Miklós rendkívüli szerkesztői érzékenységét, bármilyen töredékes is az életmű-válogatás, biztos voltam benne, hogy az utóbbit kapom: ez a kerek száz cím – benne majdnem száz haikuval, melyek többsége önálló versnek tekinthető; vagy a *Nyessedékek* önálló „töredékekből” felépülő ciklusával és a *Versferdítések* stílusparódiáival – valóban egy *Élet Könyve*.

Az élet – mármint annak az a része, amelyre emlékezhetünk – a gyermekkorral kezdődik, és a *Próbazuhanás* első verse a *Mindenható gyermekkorom* című hosszúvers, erőteljes, önvallomások képekkel ébreszt és ösztökél kedvet az egész kötethez: „Báránnyá bővöltem bokrokat / göröngyöket sziklaóriássá, / madarak pitypangként szálltak szét a szélben, / tücskök ciripeltek ökörnyál-vezetéken, / s csengett szavuktól csendes csigaházam.” Metafora, alliteráció, oximoron; látomás, tájvalóság, külső (környezeti) és belső (lelki) természet; egzisztencia és a transzcendencia sejtése, példázat és bölcsesség; elbeszélésfolyamba tömörített létvalóság: ez mind-mind föllelhető már az indításban is, miként egy regény első mondata meghatározza az egész kifejetet, a sorsot, és magában rejti az utolsó mondatot is. És mivel nem csatlakoztam Fucskó Miklós (önmagára is vonatkoztatott) szerkesztői erényeiben, nem fejeződhet be másként a *Könyv*, mint a *Hajnali hálaadással*. A költő itt a penészleki gyermekkorból immár a leányfalui jelenbe vezet, a Kedves, a Társ mellé, a sorok közé idézve József Attilát és az Ódát is, hogy elmondhassa: „... most nem bírok betelni véled, ahogy él arcodon és / átvirágzik a lélek, Gloria in Excelsis Deo, Gloria – – –”

Ez a kötetzáró utolsó előtti vers, de mivel a gyermekkortól a jelenig többszörös ciklikus körökben jutottunk el ismét – a múlt- és jelenkép, illetve a Seng Thu Chek-sorozat konkrét, ám egyúttal allegorikus élethelyzeteinek időtlensége után –, valamiféle jövőképnek is meg kell fogalmazódnia. A könyvzáró *Pazar kilátá-*

saim című vers afféle Arany János-i epilógusnak tetszik, az öniróniába („pazar”) rejtve az életfájdalmakat, de a múlhatatlan, örök reménységet is: „gyermekeimben leszek az emlék/ a nem-vagyok csupán az leszek / Isten kertjében örökös vendég / leszek – életre holtan – ha voltam”. Úgy tűnik, hogy ugyanaz a játékosság dominál, mint a könyvindító sorokban, hiszen szójátékok halmazával találkozunk, ennek a „játéknak” a kibogozásához azonban egy Kosztolányi- és Weöres-álruha kell, hogy benne fölfedezzük és megérintsük Hamvas Béla vagy Pilinszky „testét” – de még Utassy József szelleme is ott van a sorokban, miként erre is több utalást kapunk a könyvben.

Fucskó „kódolt üzenetet” küld Utassynak, abbéli hitében, hogy „a szónak rendje, rangja van”, s abbéli jelentapasztalásában, hogy „Itt állok térdre rogyva rend- és rang- / talan”. Megszólítja Niklai Ádámot, Ratkó Józsefet, földrajzi és sorsbéli, szellemi-lelki földijét; végigkíséri a bibliai-prófétai küldetés és menekülés felelősség-egzisztenciája, így József Attila többször is az ihletők közé kerül. S mikor a *Próbazuhanást* a *Próbaidő* követi, az 1990-től datált válogatásban, a *Második próbazuhanás* visszatér a klasszikusokhoz – már az első ciklusban is megidézte Senecát –, de a reformkortól, Tóth Árpádon át, Juhász Ferencig ívelő magyar klasszikusok ars poetica kérdésfeltevésai reflektálódnak Fucskó Miklós „próza”-versében; a könyvek és versek, a költők szerepének idealizált megközelítése helyett Ladányi Mihályra emlékeztető, meglepő zárással: „A versnél csak egy lényegesebb van: megírni a verset! / De még ennél is fontosabb, hogy kicseréljük / a pisis pelenkát a nyivákoló gyerek alatt, / aki szenved az ürüléktől. / Vagy ezzel egyenrangút kell cselekedni.” – Persze, az ürüléktől szenvedő gyermek is az allegória része. S noha (kronológiailag) még épp csak beléptünk a rendszerváltoztatás korába, ma is ugyanezt lehetne elmondani, más kontextusban is érvényesen, jelezve egyúttal, hogy Fucskó alanyi költészete többnyire csak álca. Mert hát „próbából” zuhan, pedig vannak angyalszárnyai, melyeket nem akar fölöslegesen elhasználni, inkább közöttünk jár, koptatva az ízületeit, lenyelve a sérelmeket, elhasználva a nyelvőcsövét.

Noha akár egy önálló tanulmányt vagy értelmező esszét is megérdemelne a Krúdy Gyula emlékére írott *Tükrön által...* című „sóstói” hosszúverse, két Fucskó-ciklusra szükséges még kitérnem egy kicsit részletesebben. A 17 év haiku-ter méséből kiemelt japonista műre mek – talán nem véletlen, hogy a 17 szótagú műfaj és versforma a dátumkijelölő esztendő k számával is megegyezik... – itt a kiadási „kényszer” miatt lettek megtizedelve. Fucskó Miklós már évekk el korábban jelezte, hogy szeretné önálló könyvben is kiadni ezer haikuját – azaz: ezer „pillanatát”, melyeknek most csupán a „rekonstrukciója” révén is megérezhetjük a „keleti” vonzalom teljességét. Vihar Judit válogatásában jelent meg 2010-ben az *Ezer magyar haiku* című antológia, és Fucskó Miklós már abban is szerepelt, a

„Hajnal vajúdik” ciklusban. Ez a mintegy száz haiku (beleértve az önálló címmel el nem látott párversek vagy füzérek – egy-két esetben tankává bővülő darabok – sorát is, tulajdonképpen lefedi a teljes magyar haikuköltészet tematikai változatoságát. A japán természeti motívumvilág „idézetei” és hangulatai ugyanúgy ott vannak, mint a hazai táj élménysűrítései, olykor a kettőt ötvözve is, mint a „piano” címmel ellátott háromsorosban: „Füzek kottáján / kabóca-hangjegyeket / zsongat őszi szél –” (nem szólva arról, hogy a „zenei” utalású alaphelyzetbe még Verlaine és Tóth Árpád is bekívánczik).

A keleti vallás mellett a keresztyénség motívumai, a biblikus párhuzamok is föllelhetők, ötvözve azokat az egzisztenciális lét és idő fogalmi asszociációival: „Útszéli Krisztus / a szántás óralapján: / árnya rám mutat –” (*napóra*). Noha a szabályos évszakszók vagy motívumok jelenléte túlsúlyban van, azért a modern élet is betolakszik az időtlen, mert csak a pillanatban tetten érhető létezéskeretbe (pl. a „szupermarket” vagy az „egy főblogger moderátora”). Teret enged a költő a közéleti párhuzamoknak (pl. „ügynök-haiku); s jelen van az erotikus témakör, tizenkettes hónapciklusba fonva a sokszor inkább a lélek, mint a fizikai test erotikáját megszólaltató verseket. Fölfedezhető a haiku játékos karaktere (Fucskónál pl. a szójátékokban – az „elfekvő hai-kuss” révén a Vihar Judit-féle gyűjtemény egyik cikluscímére is reflektálva) vagy filozofikus attitűdje (pl. a Pilinszkynek ajánlott, a Négysorosot is felidéző „*párhuzamos magányok*” című miniatűrben). A változatok (a *Fűben heverve* című haiku témavariációk) vagy a *Szomorkás dalocska télelőn* egymásból épülő haikufüzérei a formát és annak sajátos élethangulatát ösztönös természetességgel alkalmazó önreflektív ars poetica-kísérletek.

Ezek közül több darab megjelent korábban a *Napút* című folyóirat haiku-összeállításában, illetve olvasható egy gazdag csokor a terebess.hu virtuális haikugyűjteményében is. Ugyanitt találkoztam korábban a Seng Thu Chek-versekkel, az alábbi szerkesztő bevezetővel: „Az alábbi versek formailag ugyan távol állnak a haikutól, de képi megfogalmazásukban, hangulatukban mégis közeli rokonok.” – A Seng Thu Chek-versek „magyarra fordításai” nagyjából a *PoLiSz* című folyóiratban jelentek meg, a „fordítás” szó használata pedig arra utal, hogy itt egy költői alteregóról van szó. Létezik ugyan a japán költészetben a haibun műfaja, mely egy haiku kontextus-leírásának vagy „kommentárjának” tekinthető, léteznek a keletei (taoista) anekdotikus-bölcséleti aforizmák, mindezeknek a szerves ötvözetét – az egyes szám első és harmadik személyt a személytelen (örökérvényű) tanulással egészítve ki – Fucskó Miklós a *Seng Thu Chek átváltozásai* című sorozatban teremtette meg. Ezzel nemcsak műfajt, hanem hozzá szervesülő formát is teremtett.

A műfajnak még nem találtam nevet vagy kategóriát, a forma azonban jól nyomon követhető: az első két négysorosban a költő-alteregő Seng Thu Chek beszél egyes szám első személyben saját életeményeiről (s valóban a haiku hangulat-

és motívumvilágát használja föl az elbeszélésben), majd két zárójeles sorban az „elbeszélő” reakcióit olvassuk (pl.: „Vödrét leejtve kavicssal hasítja meg a vizet, / majd szemközt fordul a felkelő nappal”). A záró két sorban Seng ismét megjelenik – vagy név szerint, vagy Ő szól, illetve megszólít: „Mi magadban rejlik, kint csak azt láthatod. / A benned nem dobbanó – kívüled is halott” (Seng Thu Chek a nézőkről és a látókról). Vagy: „Ez csak bokor, lom. Elég, a világ üszke. / A fájdalom itt bent: az a Tüske” (*Seng Thu Chek a világ megismerhetőségéről*). Illetve: „Seng ma is csak szavakat szórt a földre. / Lebukó szelek felcsipegették” (*Seng Thu Chek az írásról*).

Ez utóbbi (s a többi Seng-vers is) az önvallomásos szerepjátszás egészen egyedi és letisztult formája, mely Fucskó költészetét a magyar szereplíra legnagyobbjai közé emeli. Mindeddig nem értelmeztem azonban magát a kötetcímet, mely önmagában is egyszerre biblikus-profán alapozottságú egzisztenciális kísérlet és szójáték. Egyszerű összevonásnak tűnik: az édenkert és a kerthelyiség alkot meg egy különleges helyet. Kerthelyisége általában a vendéglátó-ipari egységeknek van, édenkertje pedig az első emberpárnak (illetve Istennek) volt. Az Édenből a kerubok (az angyalok egyik fajához tartozó lények) űzték ki a bűnbe esett embert. A bűnbe esett ember pedig most a kerthelyiségből (egy magányát oldani látszó „közösségi” helyről) fohászkozik az angyalokhoz, rajtuk keresztül Istenhez, hogy fogadja vissza őt. S miként az angyal is egyfajta „köztes lény”, az „édenkerthelyiség” állapota is köztes állapot, afféle purgatórium.

A teljes megtisztulást keresi az időtlen teljességre törekvő bűnös ember. (És a költő is, aki emberként bűnös, költőként pedig angyal.) Mert hisz a Kegyelemben. S mert képes a félelmei és szorongásai vagy a vágyai és ösztönei mellett a hitét és a háláját is kifejezni. Zuhanás közben ezért angyallá válik.

(Orpheusz Kiadó, Budapest, 2020)